

Son beş yıllık hareketine bakıldığında karakersiz hareket eden kur hadleri dalgalanma denemeyecek biçimde bazen sıçramalarla yükseliyor, bazen düzenli bir düşme eğimine giriyor, bazen de bir yukarıya bir aşağıya çılgın bir yön arayışına çıkıyor. Seçim dönemine girildiğindeyse, her seçimde yinelenen hareketiyle belli bir karaktere bürünüyor; seçimlerden önce yüksek bir düzeye çıkıp seçimlerin yapıldığı son haftaları düşme eğilimindeymiş hissi vererek geçiriyor..

2006 baharında ve 2008 sonbaharında yukarı doğru iki kırılma oldu

Döviz kurunun devinimi 2006 baharında ve 2008 sonbaharında olmak üzere iki kırılma yaşadı. Beş yıllık bir süre içinde iki sıçrama olduğuna göre, bu dönem için oluşan istikrar görüntüsü zorlamaydı ve temelsiz istikrar beklentisinin yaygın olmasından dolayı sıklıkla büyük sıçramalara yol açan beklenmedik olaylar ortaya çıktı. Mevcut ekonomik dengesizlik 2006 baharında başta döviz piyasası olmak üzere mali piyasalar tarafından üstlenildi ve kendini döviz kurunda ani ve büyük bir sıçrama olarak dışa vurdu. Bundan sonra döviz kuru bu yüksek düzeyinden başlayarak, boyu gittikçe küçülen dalgalanmalarla, önceki değerine seçim haftasına doğru ulaşmak üzere azaldı. Bu düzelmelerin muvakketen olduğu 2008 yılı sonbaharındaki sıçramayla ortaya çıktı. 2008 sonbaharından sonra döviz kurunun öncekinden daha yüksek de olsa sabit bir düzeyde toparlandığını söylemektense sürekli yeni sıçramalara gebe bir yalpalama içinde olduğunu görmek daha isbetlidir.

Seçimlerden sonra aşağı doğru çöküntüler oluştu

Sıçramaların peşi sıra, seçim sonralarında gözlenen çöküntüler ilgi çekicidir. 22 Temmuz 2007 tarihli seçimden sonra yukarı doğru küçük bir sıçrama olmakla birlikte döviz kuru, Eylül 2007'den başlayarak bir yıl süreyle 1 Lira 20 Kuruş ile 1 Lira 30 Kuruş arasında düşük bir düzeyde kaldı. 2008 baharında kısa boylu bir yükseliş olsa da kur oranının grafiğinde bu dönem bir çöküntü olarak görülüyor. Benzer bir çöküntü de, 29 Mart 2009 tarihli seçimlerden sonra, Haziran ayından başlayarak yine yaklaşık bir yıl süreyle bu sefer 1 Lira 45 Kuruş ile 1 Lira 55 Kuruş aralığında gözlemleniyor. Benzer bir diğer çöküntü de 12 Eylül

2010 halk oylamasından sonra daha kısa süreli olarak (yalnızca Ekim ve Kasım ayları boyunca) gözleniyor.

Genel dengesizlik cari açıkla kendini dışa vurdu

Ekonomide bir dengesizlik olduğunda kısmi denge çözümlmelerine göre tek tek tüm piyasalarda dengesizlik gözlenecek diye bir şey yok. Fiiliyatta aksi söz konusudur; genel dengesizlik, diğerleri dengedeysen bir kaç piyasadaki dengesizlikle, ortaya çıkan açıklar “taşımaya suyla” kapatılabildiği sürece sürebilir. Yakın geçmişte Türkiye ekonomisinin dengesizliği cari açık finanse edilebildiğince sürüp gitti. Döviz kurundaki sıçramalar cari açığın finansman aksaklıklarına gecikmeden eşlik etti.

Reel gelişmelerden kaynaklanan cari açık kısa süreli olur

Ticaret ortaklarıyla karşılaştırıldığında üretim koşullarının ülkede görece olarak beceriklilişmesi; yerli ham maddeler ya da emeğin ucuzlaması; yeni doğal kaynakların bulunması ya da daha önceleri çıkarılması kârlı olmayan doğal kaynakların uluslararası piyasalardaki görece fiyat değişiklikleri sonucu kârlı hale gelmesi bir süreliğine cari açığı olanaklı kılabilir. Mali sermaye serbestçe hareket edebiliyorsa, bu durumların hepsi de yeniliklerin sermayeleşmesiyle birlikte cari dengelenmeye varır, uzun süre sürüp gitmez.

Milli varlıkların satılması ve milletin borçlandırılması yoluyla oluşan cari açık uzun sürebilir; ama sonsuz değildir

Millet adına karar alanlar milli varlıkları (sermaye olarak değerlerinin altında)¹ ucuza satıyorsa; ya da milleti olağanın üstünde faizle borçlandırıyor, ülkeye dışarıdan² fon girişleri olur ve bu fonlarla cari açık finanse edilebilir. Borçlanmanın bir doygunluk düzeyi vardır; bu düzeyin altından başlandığında doygunluk düzeyine aniden ya da tedricen gelinebilir. Milli varlıkların satışı bunların toplam miktarıyla sınırlıdır ve bu imkan da aniden ya da tedricen tüketilebilir.

Daha ne kadar sürer

2002'den sonra ilkin, başlangıçta siyasal iktidarla eşgüdüm içinde olan, sonraları siyasal iktidarın kontrol ve giderek güdümüne giren piyasa aktörleri aracılığıyla millet borçlandırıldı. Ardından milli varlıklar elden çıkarılmaya başlandı. Seçim ve halk oylamalarından sonraki çöküntüler, bu seçimlerden ya da halk oyundan sonra elde ettikleri ilave yetkilerle daha önce satılamamış olan milli varlıkların satışına karşılık gelişti. Bu konuda ortaya çıkan tıkanmalar sıçramalara zemin hazırladı. 2006'daki sıçrama, 2007 seçimlerinden sonra olacaklar önceden beklendiğinden durup geri dönebildi. Ancak 2008 sıçramasından bu yanaki yalpalama kimilerinin şarkısını bile yaptıkları bu yolların sonuna yaklaşıldığının da göstergesi.

Ya seçimden sonra?

Yaklaşmakta olan seçimlere kadar, döviz kurunun artık alıştığımız seçim davranışına bürüneceğini bekleyebiliriz. Ya sonrasında? 2008 yılındaki kırılmanın ardından yaşanmaya devam eden yalpalamanın önümüzdeki dönemde, muhtemelen biraz daha yüksek bir kur haddinde dengelenmeye varacağını beklemek saflıktır. Seçim sonrası için iki olasılık var; uzun süre sürekli artan fiyatlar genel düzeyinin eşliğinde bir biri peşi sıra ortaya çıkacak alt üst oluşlarla görelî fiyatların denge arayışına çıkması ya da dengesizliği derinleştirecek biçimde cari açığın artarak sürdürülmesi. Cari açığın bundan sonra da milletin borçlandırılması ya da milli varlıkların satılması yoluyla sürdürülmesinin imkanlarının oldukça daraldığı anlaşılıyor. Böyle bir durumda şimdiye kadar olduğu gibi milletin çıkarlarının temsilcisi olmayıp, başka çıkarların temsilciliğini kendi çıkarı bilenlerin millet adına karar almaya devam etmeleri halinde, bunlar can havliyle millette olması gereken egemenliği³ başkalarına devretmeye kalkacaklardır; bu ise kuramsal olarak, bir süre görüntü olarak varlığı sürse de milletin fiilen ortadan kaldırılmasıdır. Ancak, egemenlik konusunda; pratik kendini kuramsal kısıtlamalarla bağlı tutmaz, acı ve belirleyicidir.

Notlar

1. Üretim araçlarının sermaye olarak değeri faiz oranına bağlıdır; faizler düşerken değeri artar. Toprak, bina gibi üretim araçlarının değeri bunun yanı sıra ranta da bağlıdır; rant arttıkça değeri artar. Faiz oranlarında düşme ve rantlarda artma olacakken bunlar göz ardı edilip değerlendirme yapıldığında varlıkların değeri sermaye olarak değerinin altında gözükür.
2. Sermayedarın yerlisi yabancı olmadığından dolayı sermayedara bağlı olarak yerli sermaye yabancı sermaye ayrımı yapmak anlamsızdır. Örneğin, başka bir ülkede yatırım yapmış biri vatandaşı olduğu ülkeye fon aktarıyorsa bu da dışardan fon girişi olur.
3. Mülkiyet verili kurallarla mümkündür. Egemen mülkiyetin ne olduğunu ve hangi kurallara dayalı olarak işleyeceğini belirleyendir. Egemen örneğin mahkeme kararıyla mülkiyetin sahibini değiştirebilir ya da bir mülkün kullanımına ve devrine kısıtlamalar getirebilir.